

Неприсъствено решение в гражданския процес

Петя Велчева

ВЪВЕДЕНИЕ

Институтът на неприсъственото решение е познат още от римското право. В различните законодателства неприсъственото решение е познато под една или друга правна форма в различни законодателни решения. При действието на Закона за гражданското съдопроизводство от 1892 г. също е бил уреден в главата за „Решаване на делата“. В отмененият ГПК не беше предвиден институтът на неприсъственото решение, а действащият от 01.03.2008 г. ГПК урежда неприсъствено решение, на което посвещава три текста в раздел I на главата „Решаване на делата“. Те уреждат последователно хипотезите на неявяване на ответник, на ищец или и на двете страни в откритото заседание и възможните последици за неявилата се или за двете страни чл. 238 ГПК, постановяването на неприсъствено решение чл. 239 ГПК и защитата срещу него чл. 240 ГПК.

Основните прилики и разлики между неприсъственото и присъственото решение по чл. 236 ГПК, с оглед дефиниране на понятието неприсъствено решение са:

- Неприсъственото решение е решение по съществото на спора, предмет на предявения иск.

- Присъственото се постановява по реда на производство, в което са взели участие и двете страни по делото. Докато неприсъственото се постановява по хипотеза при „неучастие“ на едната или другата от редовно призованите страни. Неучастие и на двете страни (за ищеца то е само неявяване в открито заседание, тъй като е предявил иска) дава право на съда да прекрати производството чл. 238, ал. 3 ГПК, каквото разрешение е прието сега у нас. Това е първият, вид белег, характерен за този вид решение.

- Особеният ред за постановяване на неприсъственото решение по необходимост е свързан с отстъпление от пълното изясняване на фактическата страна на спора, тъй като по хипотеза това е възможно само с участието на двете страни по делото. Неприсъственото решение се основава на „вероятната истина“.

- Неприсъственото решение не се мотивира по същество. В него е достатъчно да се укаже, че се основава на наличието на предпоставките за постановяване на неприсъствено решение - чл. 239, ал. 2 ГПК.

- За разлика от присъственото решение неприсъственото не подлежи на обжалване, следователно неприсъственото влиза в сила веднага след обявяването му.

- За защитата срещу неприсъственото решение законът е предвидил специален ред за защита - чл. 240 ГПК.

- Неприсъствено решение е недопустимо по брачни иски, по дела за гражданско състояние и в производството за поставяне под запрещение.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Действащият ГПК предвижда неприсъствено решение както по отношение на ответника, тъй и по отношение на ищеца, формалните и предпоставките по същество са различни, с оглед на това дали се касае за неприсъствено решение срещу ответника, или срещу ищеца.

Предпоставките за неприсъствено решение срещу ответника може да се открият в чл. 238, ал. 1 ГПК: ако ответникът не е представил в срок отговор на исковата молба и не се яви в първото заседание по делото, без да е направил искане за разглеждането му в негово отсъствие, ищецът може да поиска постановяване на непри-

съствено решение срещу ответника или да оттегли иска. Следователно неприсъствено решение може да се издаде само по искане на явилата се страна - в случая ищеца, но не и по инициатива на съда и искането на ищеца предполага кумулативната наличност на две положителни и една отрицателна предпоставка: първите две условия по правната си същност представляват процесуални пропуски на ответника, докато третата, чиято наличност изключва възникване на процесуалното право на ищеца, трудно би могла да се квалифицира като пропуск.

За ищеца възникват две процесуални възможности: да оттегли иска си, което води до прекратяване на делото с последиците по чл. 232 ГПК, както и да поиска постановяване на неприсъствено решение по отношение на ответника, което на практика е последица от бездействието му, което, включва кумулативно неподдаването на отговор и неявяването в първото заседание.

За да се постанови неприсъствено решение в съответствие със заявления петитум, формалните предпоставки по чл. 238, ал. 1 ГПК не са достатъчни. Освен тях, чл. 239, ал. 1, т. 2 ГПК поставя и изискване по същество: искът да е „вероятно основателен с оглед посочените в исковата молба обстоятелства и представените писмени доказателства“. Следователно искането на ищеца за постановяване на неприсъствено решение означава съдът веднага да премине към решаващата си дейност - постановяване на решение по съществото на спора, непосредствено след като на делото е даден ход - т.е. в първото, подготвително заседание според ГПК. Искът да е вероятно основателен означава преди всичко фактическите твърдения на ищеца да оправдават заявления с исковата молба петитум, с оглед правната квалификация на спорното право. За разлика от присъственото решение, при постановяване на което съдът подвежда под приложимата към претенцията правна норма фактическите си констатации, основани на преценката на събраните доказателства, при неприсъственото решение вместо фактическите констатации, първо се подвеждат фактическите твърдения в исковата молба. Съдът трябва да прецени дали съвкупността от фактите, наведени в исковата молба, е достатъчна да обоснове основателността на исковата претенция. Всичко това обаче предполага, че практическата страна на спора е изяснена.

Посочената норма изисква, освен иска да е вероятно основателен с оглед посочените в исковата молба обстоятелства“, така и с оглед на представените доказателства. Това са писмените доказателства представени към исковата молба и отговора, ако има такъв, както и гласните, събрани от съдията-докладчик преди откритото заседание. Изводът и последиците от тълкуването на горните текстове е, че ако наведеният в исковата молба фактически състав е недостатъчен, непълен, правно ирелевантен, не се подкрепя от никакви писмени доказателства, съдът не може да направи извод за вероятна основателност на този иск. Съгласно чл. 239, ал. 3 ГПК, ако съдът прецени, че не са налице предпоставките за постановяване на неприсъствено решение - формалните по чл. 238, ал. 1 и материалноправните (относно вероятната основателност на иска), той отхвърля искането с определение и продължава разглеждането на делото. Определението, с което се отхвърля искането, не подлежи на обжалване, тъй като не прегражда по-нататъшното развитие на делото. В продължения процес ищецът може да допълни фактическия състав - основание на иска, да проведе пълно доказване, съдът може да събере гласни доказателства. Въз основа на събраните по делото доказателства той ще постанови присъствено решение, въпреки неучастието на ответника. Решението се основава на мотиви, съгласно чл. 236, ал. 2 ГПК. То би могло да бъде и неизгодно на ищеца. Защита срещу отхвърлящото иска решение е по общия ред. По този ред след връчване, ще се защитава и ответникът, ако съдът уважи иска.

Съгласно чл. 238, ал. 2 ГПК ответникът може да поиска прекратяване на делото и присъждане на разноски или постановяване на неприсъствено решение срещу

ищеца, ако той не се яви в първото заседание по делото, не е взел становище по отговора на исковата молба и не е поискал разглеждане на делото в негово отсъствие. Ако ищецът предяви отново същия иск, прилага се чл. 232 ГПК, изречение второ. Както се установява, ответникът също има две възможности, които обаче възникват при наличие на по-различни предпоставки.

На първо място неявяването на ищеца в първото по делото заседание не се нуждае от обяснение. Но както се вижда, то е релевантно, ако ищецът не е поискал от съда да разгледа делото в негово отсъствие, което е отрицателно условие. Правните възможности на явилите се ответник обаче възникват при още едно, кумулативно условие, представляващо процесуален пропуск на ищеца, който не е взел становище по отговора на исковата молба. В ГПК не е предвидено задължение на съда да връчва, съобщава или по какъвто и да е начин да уведомява ищеца за отговора на ответника. Следователно уведомяването на ищеца е предоставено на дискрецията на съда. Вярно е, че в общия исков процес размяната на книжа е еднократна, поради което същинската подготовка на делото (изясняване фактическата страна на спора, отделяне на спорното от безспорното, правната квалификация и т.н.) става в откритото заседание. Поради това единственото значение, което отговорът има за ищеца, е свързано с подготовката му за участие в това заседание, а не с начало на срок за извършване на процесуални действия, както е в особеното исково производство по търговски спорове, за които е предвидена двойна размяна. Тук въпросът опира до понятието „процесуално бездействие на страната“ - липса на становище по отговора на ответника. Законът не е предоставил на ищеца нито процесуално право да взема такова становище преди откритото заседание, нито пък му е предписал такова правно задължение. Действие, което не е правно релевантно (становище на ищеца по отговора на ответника преди откритото заседание), не може при не извършването му да доведе до правно релевантно бездействие, а това означава и до неизгодни за бездействалата страна процесуални тежести, още по-малко пораждащи процесуално право на насрещната страна (в случая иска постановяване на неприсъствено решение).

Процесуални възможности на ответника. При наличие на предпоставките по чл. 238, ал. 2 ГПК, за ответника също се откриват две възможности: Да поиска прекратяване на делото и присъждане на разноски. Разпоредбата е ясна и не се нуждае от тълкуване. Само че, при прилагането ѝ ще се наложи да се потърси отговор на въпроса за правното основание на ответника да иска прекратяване на делото. В чл. 231 ГПК „Прекратяване на производството“ не е предвидено такова основание - искане на ответника, нито пък има препращане към чл. 238, ал. 2 ГПК или който и да е друг член от закона. От друга страна, ищецът е сезирал съда и той му дължи нормално присъствено решение, докато не бъде десезиран чрез оттегляне или отказ от иска. Втората възможност е да поиска постановяване на неприсъствено решение. Както по отношение на ответника, така и по отношение на ищеца, постановяването на неприсъствено решение предпоставя искане на страната, което може да се направи само в откритото съдебно заседание. При неявяване на ищеца и при формално допустимо искане на ответника чл. 238, ал. 2 ГПК съдът може да постанови неприсъствено решение, когато искът е вероятно неоснователен с оглед направените възражения и подкрепящите ги доказателства. Преди обаче да се тълкува тази разпоредба, е необходимо да се отговори на следния въпрос: допустимо ли е ответник, който не е подал отговор на исковата молба, да иска постановяване на неприсъствено решение срещу неявилите се ищец? В предпоставките за формалната допустимост на искането от ответника няма нищо свързано с този въпрос. Както се установява от нормативната уредба, неподаленият отговор ответник се призовава за откритото заседание. Въпреки преклузията по чл. 133 ГПК, той може да релевира поне настъпили след срока за отговор възражения. След като неприсъственото решение

се свързва с бездействията на една от страните, не следва ли законодателят изрично да предвиди, че другата трябва да е упражнила своевременно своите права. Може би законодателят мълчаливо предпоставя, че явилият се в откритото заседание ответник е подал отговор, но при липса на такова изискване в закона той може да иска неприсъствено решение срещу ищеца, особено като се имат предвид и другите, разгледани по-горе предпоставки по чл. 238, ал. 2 ГПК. Ищецът, който си е предявил иска с представени писмени доказателства, или е посочил гласни, и до откритото заседание не е уведомен от съда за някакво оспорване, има право на решение по същество, тъй като поддържа иска си и съдът му дължи отговор по това, което формално редовно е предприел до момента.

Редакцията на чл. 239, ал. 1, т. 2 ГПК, оставя впечатление, че съдът проверява само вероятната основателност на възраженията на ответника и представените от него доказателства. Положението в този случай обаче е твърде различно, тъй като по хипотеза има редовно предявена искова молба, която позволява да се изведе спорното право и процесът е допустим - чл. 143, ал. 1 ГПК. Преди да обсъжда вероятната основателност на възраженията на ответника, съдът следва да съобрази тяхната относимост към предявения иск, а това по необходимост предпоставя да прецени вероятната основателност на иска с оглед фактическите твърдения на ищеца в исковата молба и представените или посочени с нея доказателства. В противен случай - ако фактите са правно ирелевантни или се опровергават от наличните доказателства, без правно значение са и възраженията на ответника, така че е излишно да се преценява тяхната вероятна основателност, когато фактическият състав, наведен в исковата молба, е правно необоснован и ответникът се брани само с правни доводи. В този случай съдът следва да отхвърли искането за неприсъствено решение и да постанови нормално решение с мотиви, а не неприсъствено решение. Срещу него ищецът не би имал защита, тъй като е необжалваемо, а искът му е неоснователен не поради възраженията на ответника. Когато ответникът отрича твърдените от ищеца факти, като изтъква друг фактически състав на отношенията, съдът първо следва да направи преценка въз основа на представените от ищеца и от ответника доказателства, което няма как да не бъде обосновано, т.е да изложи мотиви и да направи констатации, за да отрече тези факти. Както се посочи, неприсъственото решение не се мотивира по същество. Ако искът е вероятно основателен (правопораждащият факт се подкрепя от външно редовните доказателства), тогава съдът преценява относимостта и правната обоснованост на възраженията на ответника, както и доколко не се опровергават от представените от ищеца доказателства. Тук обаче отново се налага преценка на доказателства, което изисква и мотиви на съда. Възраженията на ответника имат смисъл само при вероятно основателен иск и съдът ги преценява въз основа на фактическите твърдения на ответника, а доколкото не се опровергават от представените от ищеца доказателства. Но и в този случай оценителна дейност на доказателства и фактически констатации е необходима. От друга страна, при неподаден от ответника отговор не би могло да се счита, че ищецът, който не се явява, признава неизвестни му до първото заседание възражения срещу иска. Докато за ответника не би могло да се каже същото, защото той във всички случаи знае за предявения иск. Следователно само по себе си неявяването на страна не означава, че постановеното решение непременно ще бъде неприсъствено.

Последици от липсата на предпоставки за постановяване на решение срещу ищеца. Ако искът не е вероятно основателен или възраженията на ответника неотнормими, или се опровергават от представените от ищеца доказателства още с исковата молба, съдът отхвърля искането за постановяване на неприсъствено решение и в двете хипотези и продължава разглеждането на делото. Определението, с което се отхвърля искането, не подлежи на обжалване. С неприсъствено решение може да

се уважи вероятно основателен иск, но не би следвало с такова решение да се отхвърля иск поради вероятно основателни възражения. Макар и ищецът да не се явява, искът срещу него следва да се отхвърли с присъствено, мотивирано решение. Този извод се основава не само на възприетото от чуждите законодателства решение, а и на разликата между иска и неговото правно значение и последици и защитата срещу иска, която винаги е зависима от предмета на делото, определен с исковата молба, и защита срещу иска.

Нормативна уредба на защитата срещу неприсъственото решение. Спецификата на неприсъствените решения намира израз и в особения ред за защита срещу тях. За разлика от присъствените, които подлежат на обжалване, неприсъствените решения, по изричното разпореждане на закона, не подлежат на обжалване - чл. 239, ал. 4 ГПК. Особените предпоставки, при които се постановява неприсъственото решение - по хипотеза без състезателно производство и в отклонение от принципа *audiatur et altera pars* - и предвид това, че неприсъственото решение е винаги първоинстанционно решение, чуждите законодателства считат обжалването пред горна инстанция за непригодно средство по отношение на този вид решения. Те предоставят възможност на засегнатата от такова решение страна да иска неговата отмяна от съда, който го е постановил - т.нар. отзив. ГПК Предвижда различен ред за защита срещу неприсъствените решения. На страната, срещу която е постановено неприсъственото решение, са предоставени две правни средства: отмяна от въззивен съд и нарочен иск.

Отмяна на неприсъствено решение. Отмяната е уредена в чл. 240, ал. 1 ГПК, според който, в едномесечен срок от връчване на неприсъственото решение страната, срещу която то е постановено, може да поиска от въззивния съд неговата отмяна, ако е била лишена от възможност да участва в делото поради конкретно посочените в т. 1-3 основания. Извън ясно определения срок, законът не съдържа никакви указания за реда, по който се подава и разглежда тази молба.

Искова защита срещу неприсъствените решения е уредена в чл. 240 ГПК. Този текст урежда защитата по същество на неприсъственото решение и защита срещу неговата неправилност.

ЛИТЕРАТУРА

ГПК

Съч. т. II „Задочно решение” – проф. П. Абрашев.

За контакти:

Редовен докторант Петя Маринова Велчева, директор програма „Право”, Нов български университет – София, тел.: 0888/370-735, e-mail: pvelcheva@nbu.bg

Докладът е рецензиран.